G. B. Stael v. Holstein

ANMÄRKNINGAR
OM
PITEÅ LAPPMARK

1809

EX · LIBRIS · OSSIAN · SVENSSON

[illegible]

S113
78920 Q
Qbc

ANMÄRKNINGAR
OM
PITEÅ LAPPMARK,
OCH
UNDERDÅNIGT FÖRSLAG
TILL
LAPPMARKENS UPPODLING.

Band. 40:-
3.25

G. B. Staël von Holstein

STOCKHOLM,
Tryckte hos CARL DELÉN, 1809.

Qd

Piteå Lappmarks belägenhet och Innehåll.

Denna Lappmark är belägen emellan 65 och 67 graders polhöjd och innehåller efter Baron och BergsRådet Hermelins Karta 230 Qvadrat mil. I Landets N. V. del, som gränsar emot Norrige, äro stora fjällberg utan skog, beväxte med Renmossa och Fjällbjörken (Betula nana); men 5 à 6 mil ifrån gränsen vidtager Tall och Björkskog, hvarigenom orten hela vägen nedanföre kan bebos och odlas. Ifrån Fjällbergen komma 3:ne stora Elfvar flytande genom Landet, af hvilken den ena utfaller vid Piteå Stad, den andra vid Skellefteå, och den 3:dje vid Umeå Stad i Hafvet: dessutom äro här många större och mindre sjöar och strömdrag, alla fiskrika. Emellan och omkring dessa Elfvar, Sjöar och Strömmar finnes öfverallt dels gräsbeväxta och dels till Ängsmark tjenliga myror, som alla hafva affall och kunna utdikas. Grunden består både af lera och sandmylla, med mer och mindre tjock dy-jord ofvanpå. Betet

i skogarna är kraftigt, emedan marken merendels är bevext med blåbärsris och gräs-sorter.

Äldsta Inbyggare och deras Lefnadssätt.

Allt ifrån uråldriga tider har denna ort varit bebodd af Lappar, hvilka, efter Nasa Silfvergrufvors upptagande år 1635, först blefvo till sin lefnadsart och hushållning kände. Drottning CHRISTINA, som i flera år lät arbeta dessa grufvor, drog under tiden en nådig försorg om detta Folkslags undervisning i Christna Läran, med anläggning af kyrkor och Lärares tillsättande, hvilka sistnämde af Kronan ännu lönas, sedan Landet allt ifrån den tiden ej hunnit blifva så befolkadt, att det hvarken mäktat underhålla Kyrkor eller Prester. Orsaken dertill är den, att Lappallmogen aldrig brukat eller odlat någon jord, eller hafva någon beständig bostad, utan flytta med sina Kåtor der de få bete åt sina Ren-hjordar, af hvilka större delen hafva sitt uppehälle: andre idka endast fiske, och de fattigare förtjena sig födan med vallgång och tiggeri; och derigenom har allt annat folk trott att denna ort vore allenast ett näste för Lappar och odjur, hvilken fördom ännu hyses af dem, som ej haft tillfälle resa härigenom och se naturens tillbud.

Högstbemälta Drottning lät fördela denna Lappmark i 2:ne Pastorater, nemligen Arjeploug och Arfvidsjaur. Den förra Socknens Invånare bestodo förledit år 1803 af 17 Svenska hushåll, som utgjorde

Personer - - - -	200	
160 Lappska Hushåll - -	500	
		700
Arvidsjaur innehade 56 Svenska hushåll - - - - -	399	
67 dito Lappska - - -	411	
		810
	Tillsammans	1510

menniskor, som bebo en så vidlyftig Landsträcka, i hvilken 30 till 40,000 Invånare kunde rikligen föda sig.

Silfververket upptagit. Nybyggen.

Ett Bolag, som 1770 upptog å nyo Nasa Silfvergrufvor efter 111 års ödesmål, begynte först tänka på Nybyggens anläggande under BergsFrälse frihet, enligt deras Privilegier, och hvarmed de kommo så vida, att 40 nu höra under Silfververket, af hvilka 29 med Prestgårdens och Krono-nybyggen utgöra förenämde Svenska hushåll och Folknummer. Denna deras patriotism har varit berömlig, ehuru de deraf ej kunnat skörda minsta nytta, vidare än att de haft folk emot betalning att tillgå, emedan deras frihet, som dem blifvit beviljad ifrån 15 till 25 år, på en del ställen ännu fortfar, utan att man kan säga någon synnerlig odling vara skedd.

Huru Nybyggen tillkomma och utsynas.

Så väl desse som de sedermera upptagne Nybyggen äro på följande sätt tillkomne: Den som tänker anlägga ett Nybygge, tar omkring och ser sig före hvarest några tillgängliga slogställen finnas, att han må kunna berga 40, 50 à 60 lass hö och derutöver, ehuru dessa ställen ligga ¼, ½ till och med 1 mil ifrån hvarannan. Derpå begäres hos Landshöfdingen utsyning, som sedan förrättas af Länsmän och Fjerdingsmän, hvilka nämna stället och värdera slogen till Lasstal, men ej med någon säkerhet omtala distansen emellan hvart ställe; vid nästa Härads-Ting föredrages synings-attesten, i händelse någon kunde göra anspråk på samma slogar, och då allt aflöper oklandradt, hänvises sökanden åter till Ortens Befallningshafvande, der han får lösa immissions-bref, hvari utstakas frihets åren samt att honom skall tilläggas 700 Tunnland med ut- och inägor till ½ Hemman, och så vidare i proportion efter Hemmanets storlek han tänker upptaga, utan något afseende, att de utsynade slåtter ligga långt utom den terrain Hemmanets ägor kunna intaga.

Nybyggens Storlek och Frihetsår.

Den Höga Lagstiftarens mening med 1400 Tunnland till ett helt hemman och proportionaliter till de mindre, lär icke

vara annan, än att den till en Nybyggare utsynade jorden bör vara belägen inom de anslagna Tunnlandens sammanhängande Area, hvarföre de tillsynade trakterne genast borde af Landtmätare afmätas och Nybyggaren tilläggas deraf så mycket, som ligger inom den Hemmansdels area han begär att framdeles skatta före, och ingen vara tillåtit att berga något utom de utsatta råmärken. Icke heller lär meningen vara, att sådant antal frihetsår skall lemnas åt dem som intaga förut gräsbärande slåtter i det skick naturen tilldanat dem efter Syndafloden, utan att tillika utstaka det de inom frihetsårens förlopp böra på hvart ¼:dels Hemman så upparbeta jorden, att de kunna föda ett visst antal kreatur, till ex. 10 klafbundna nöt, utom småkreatur, vid förlust af sin besittningsrätt, helst de nyttja samma slåtter utan vidare påkostnad än bergningen: och af sådan beskaffenhet äro merendels alla i denna Lappmark upptagna Nybyggen. Det enda besvär de gjort sig är, att de byggt hus, upptagit till åker ½ à 1 Tunnland mer och mindre på höjden af Stenbackar hvarest ej kan växa säd, dels för den grunda jorden och dels för kylan ifrån de nedanföre belägna ouppodlade myror, samt bortröjt några Videbuskar på slogen, hvilket allt de bort, på ett för sig fördelaktigare sätt, göra, om jorden varit deras egen, ännu mera då

de få tillträda och besitta den för intet; men för att uppmuntra folk till bosättning, torde för dylika intagor 10 frihetsår vara tillräckliga.

På detta sätt kan väl Lappmarken till någon del blifva befolkad, så länge sådana lägenheter äro att tillgå, men aldrig odlad och så bebodd, som andra Rikets Landsorter.

Lappmarkens odlings-metod.

Odling kallas det då man intager och förbättrar en af naturen till sig sjelf lemnad ödeplats, som, i det skick han förut varit, hvarken kunnat bära säd eller gräs. Af sådan egenskap äro till större delen förenämde myror, hvaraf här finnes ett välsignadt antal, fast ännu ingen vetat sig deraf rätt begagna. Sättet att odla en myra till både åker och hårdvalls äng är lätt, emedan det består hufvudsakligast i dikning, som ej hindras hvarken af sten eller skog, och dikmullens utbredande öfver marken; men en fattig Nybyggare som, änskönt han hade kunskap härom, har ej styrka att odla sådana ställen; och de förmögnare hafva ej haft någon idé om möjligheten att här kunna föda och nära sig. Presterne, de enda Ståndspersoner i Lappmarken, hafva väl bort vara de, som föregått Inbyggarne med exempel i odlingsvägen, men de äro likaså okunnige som för stora hushållare, att nedlägga någon

förnuftig omkostnad på sin boställs jord, så länge de hafva frihet försvara och taga för sig slog 3 à 4 mil på ömse sidor om sin bostad, sedan Kongl. Maj:ts Bref och Nådiga Befallning till Landshöfdingen af den 14 Sept. 1762, att tilldela hvart Prestbord ett helt Hemman, ännu ej gått i verkställighet, då de i den händelsen varit nödsakade hålla sig inom hemmanets rå och rör, och derest de icke så mycket foder der kunnat berga, som till deras vanliga Ladugårds underhållande tarfvats, så hafva Sockneboerne bort underhjelpa odlingen, och då hade Prestborden ej allenast redan varit häfdade, utan ock flera Nybyggen anlagde närmare kyrkorna, det Presterne hittills för ofvannämde orsaker förhindrat. Odling i Lappmarken kan således icke få någon framgång annorlunda, än att någon bemedlad person intager en myra, och låter utdika och tillreda så stor del deraf som svarar emot ¼ Hemmans inägor, till en 50 Tunnland, då han snart blir varse med hvad omkostnad och tidsutdrägt det sker, innan jorden blir gräsbärande och någon del deraf tjenlig till åker; derefter byggas nödiga hus, och gården förses med åbo, som får 1 häst och så många kreatur på inventarium, som af bergningen kunna födas, om han ej har några sjelf. Denna Åbo lemnas så många frihets-år, som man skäligen finner åtgå, innan han

hinner upptaga och på lika sätt odla andra 50 Tunnland på samma myra för en annan åbo, hvilken, sedan husen äro byggda, bosättes med 1 häst och samma inventarie boskap, som den förra emottagit. Den sednare åboen arbetar under sina frihets år 50 Tunnland i beredskap åt den 3:dje åboen, och så vidare hvar ifrån annan. Efter frihets årens förlopp böra desse åboer utgöra till ägaren 1 Lis:pd Smör af hvarje ko årligen, helst man här räknar minst på 3 Lis:pd om året efter en ko, och förrätta kolningar eller andra körningar vintertiden, om de ligga under Silfververket, mot en stadgad öfverenskommen betalning. — Man vill ej beräkna mera än 2 lass hö öfver hufvud tagit efter Tunnlandet, så kan en sådan åbo föda 1 häst, 10 kor, utom ungnöt och mindre boskap af Getter och Får, samt hvart 5:te år lemna en Oxe åt ägaren. Om någon hade styrka att upptaga 10 sådana egendomar på en gång, så hade han på circa 20 år 50 dylika hemman. En Krono-Nybyggare, som sjelf upptager och odlar sådan jord, förtjenar att ihågkommas med 20 à 25 frihets-år.

Som nu med Lappmarkens odling egentligen hafves afseende på Boskaps-skötsel och afvel, så omtalas här icke något Åkerbruk, helst orten för närvarande är mycket besvärad af frost, att säden merendels måste afskäras innan den gått till

full mognad; men i en framtid sättes icke i tvifvelsmål, att ju klimatet blir i samma förhållande mildare, som myror och kärr, hvilka förorsaka frosten, hinna utdikas och odlas; och således behöfver en Nybyggare endast nyttja sin upptaga i Cirkulations-bruk, så vida han kan af förenämde boskap få gödsel till minst 2:ne Tunnland om året, som besås med korn, hvari inblandas 4 kannor Svedje Råg på tunnan jemte några tjenliga gräsfrön, då han tillika kan, om lyckan och väderleken är gynnande, få skörda en vacker årsväxt af tofrågen. Enär klimatet framdeles blifver märkligen och synligen förbättradt, söker väl hvar och en att föröka sin åker och utsäde efter behofven. För öfrigt bör Nybyggaren beflita sig om jordpärons plantering, i sandbackar, som ligga mot solen, hvartill ej behöfves mera än litet fårgödsel i hvar grop han nedsätter ett jordpäron, så växa de frodigt. Om han tillika sår roffrö och på sängar utsätter plantorna, så växa de dubbelt fortare än eljest, i anseende till våra korta somrar, hvarföre kål och rötter ej heller avancera mycket i sin växt; men deremot trifves blåkål här väl. Enär man nu tillägger ett godt fiske, som här finnes nästan i alla sjöar, så bör en sådan Åbo ej lida någon nöd, helst han af skogen kan tillverka kol åt Silfververket, bränna tjära till afsalu och förfärdiga Laggkäril m. m.

Jag har här antagit 50 Tunnland myrjord till ¼ Hemmans inägor, hvartill det får 300 Tunnland Utmark; men som vid de flesta redan anlagda Nybyggen finnas ganska stora och vidlyftiga ännu ovidrörde myrtrakter, så böra de icke såsom utmark samma Nybyggen tilldelas, utan såsom tjenliga till odling åt andra Åboer, helst tillräcklig utmark ändå finnes, hvilket Landtmätare böra iakttaga när de förlägga något Hemman.

Lappmarkens afmätning.

Om Lappmarken blefve med Kongl. Maj:ts och Kronans omkostnad afmätt, och alla till odling tjenliga ställen på Karta utlagde, så kunde man lätt finna om det vore tillgång på mera inägor till ett helt Hemman än 200, och till Utmark 1200 Tunnland, hvilket sednare i första påseendet tyckes vara öfverdrifvit, men i anseende till långa och kalla vintrar lär det väl behöfvas.

Huru många Hemman kunna blifva i Piteå Lappmark, och Folkmängd?

Då man af denna Lappmarks areala innehåll, afdrager 130 qvadrat Mil, för de, i anseende till Skogsbrist, obeboelige ansedda 6 mil inom Gränsen, der de mesta Fjällbergen äro belägne, hvilka mot en liten skatt nyttjas af Lapparne, samt för sjöar och strömmar; så blir till Hemmans indelning 100 qv. Mil öfrige, hvilka utgöra ett Tunnlandtal af 2,314,285, och i hela Hemman, efter 1400 Tunnland på hvardera, 1650. Till dessa Hemmans inägor belöpa efter ofvannämde beräkningssätt 330,000 Tunnland; men det torde hända, att långt mera tjenlig jord finnes ibland en sådan mängd af Tunnland, att Hemmanen kunde blifva flera och utmarken deremot något minskas, det man i brist af Karta öfver Landet är oviss om. Men jag vill stadna vid 1650 hela Hemman, som indelte till fjerdedelar, efter ett ordinärt hushåll dermed kan vara belåtit; så blifver antalet 6600 fjerndels Mantal, och då man minst antager 5 personer öfver hufvud på hvart hushåll, så blefve Folkmängden i denna Lappmark 33,000 personer, som vore svarande mot 4 Kyrko Socknar, Lapparne oberäknade.

Lapparnes missnöje öfver uppodlingen.

Lapparne se likväl icke med nöjda ögon att Landet blifver odladt, och derföre göra de Nybyggarne alla möjliga intrång genom Renhjordarnes införande på deras inägor innan de blifva bergade, och efter bergningen låta de dem med sina horn förstöra höhässjor och stackar, som Nybyggarne af brist på Lador nödgas hafva ute till vintern m. m. öfver hvilket förfång klagomål blifvit hos Ortens Befallningshafvande anförde, och hvaröf-

ver 3:ne särskilta Resolutioner blifvit fällde: den första, af den 13 September 1781, förbjuder Lapparne vid $3\frac{1}{3}$ R:drs vite jemte skadans ersättning, att göra Nybyggarne något ohägn på sina ägor: den andra, af den 28 December 1785, ålägger Nybyggarne att med gärdesgård hägna sina slogar, som innehålla 4 skrindors afkastning, och stänga omkring sina höhässjor om de vilja hafva dem för Renkreaturen friade; och om Lapparne göra sedan ohägn, skola de plikta $1\frac{2}{3}$ R:dr och så valla sina Renar, att de ej må göra någon skada på Nybyggarnes oinhägnade slåtter-Myror; men sedermera förledit år är den 3:dje Resolution fälld, som, i stället för ett fördubbladt vite, ålägger Nybyggarne stänga 4 alnars höga gärdesgårdar omkring sina höstackar och hässjor, hvaröfver likväl å högre ort ändring blifvit sökt. Att detta är ett okynne af Lapparne och sker af illska, är så mycket påtagligare, som Landet för närvarande ej är bebodt med mera än 73 Svenska hushåll; men låt det blifva med 6600, så bestiger ändå deras utmark till nära 86 Qv. Mil, hvaröfver de hafva utrymme nog, att drifva sina Renhjordar, utan att ofreda någon Nybyggares inägor, och så mycket mindre nu, då Landsorten med så få hushåll är bebodd.

En laggild gärdesgård är i alla hänseenden för en Ren, hvaraf följer, att

om en Nybyggare vill hafva sina ägor befriade ifrån sådana gäster, kunde han med samma skäl framdeles blifva ålagd hålla 4 alnars höga gärdesgårdar omkring alla sina ägor, hvilket vore lika så löjligt som lagstridigt, emedan en Lapp ej bör smickras mer än andra Rikets Inbyggare, som få lyda allmänna lagen; ty om en Get eller Får flöjer öfver laggild gärdesgård, får ägaren till kreaturet betala skadan.

Hvad Lappmarkerne tillsammans kunna utgöra i Hemman och Folkmängd.

Inom Svea Rike lyda 6 sådana Lappmarker, hvilka efter Herr Baron och Bergs-Rådet Hermelins Karta i det närmaste innehålla som följer:

Åsele Lappmark - -	130	Qv. Mil.
Umeå dito - - -	230	—
Piteå dito - - -	230	—
Luleå dito - - -	324	—
Torneå dito - - -	340	—
Kemi dito - - -	406	—
Tillsammans	1600	Qv. Mil.

Hälften häraf afgår för fjällbergen, sjöar och strömmar, då 830 qvadrat Mil blifva qvar, att indela till hemman. På hvarje qvadrat Mil belöper $16\frac{1}{2}$ hela, som gör 13,695, och således 54,780 fjerndels Mantal, hvilka besatte med åboer minst kunna beräknas till 5 personer på hvart hushåll, så utgjorde de en Folkmängd af

273,900 menniskor, som här skulle kunna bo och föda sig; men innehalver nu allenast 7000 Invånare med Lappar inberäknade, efter Herr TUNELDS uppgift, hvaraf Lappallmogen ej utgör mera än 4040 personer, som, änskönt Landet blir uppodladt, hafva ändå nog utrymme för sig i fjälltrakterne att vistas på.

Hemmans-Anläggning för Kronans räkning.

Om för Kongl. Maj:ts och Kronans räkning anlades samt på förr beskrifne sätt upparbetades 10 sådana fjerdedels Mantal i hvarje Lappmark, hvars Åboer under vissa frihets år upptogo andra 10 Hemmansdelar, och så hvar ifrån annan, för att få odlingen i gång; så skulle ett så högt exempel animera mycket annat folk att flytta hit upp och här söka sin bostad och utkomst, helst Klimatet är det sundaste man kan lefva uti. Så snart Åboerne å de först anlagda 10 Hemman fullgjort sina ålagda skyldigheter, kunde samma Hemman försäljas till Skatte, hvarigenom Kronan torde i det närmaste få sin nedlagda kostnad ersatt, och så vidare med de öfriga. Igenom så enkla anstalter skulle vår store Konung med nådigt välbehag få erfara, att odlingen i Lappmarken avancerade med stora framsteg, och att landet inom 50 år vore ökadt med 100,000 menniskor.

Ett

Ett Konungens ombud i hvarje Lappmark.

Men om ett så vigtigt ändamål skall kunna vinnas, och allt gå i sin lagliga ordning, torde vara nödigt, att en man i hvarje Lappmark på behaglig tid tillsattes under namn af LandtRåd eller hvad karakter som helst, hvilken hade hela odlingen om händer, emedan en Landshöfding, som bor 40, 50 till 60 mil ifrån dessa vidsträckta länder, hvarken kan känna eller för andra göromål disponera så lång tid, för att årligen besigtiga Nybyggarnes gjorda framsteg och ännu mindre föreskrifva dem den ordning hvarefter de böra fortsätta arbetet i anseende till läget och jordmånens beskaffenhet m. m. När en sådan man tillika får den oinskränkta instruktion, att tillåta Nybyggens anläggande, att efter jordens och arbetets mer och mindre besvärlighet utstaka frihets åren, och att af- och tillsätta Åboer på de ställen der de ej fullgöra sina skyldigheter, så undviker den, som här vill bosätta sig, en vidlyftig omgång och kostnad med långa resor till Lands Kansliet. Undersökningar vid HäradsTingen blifva sedan onödige, så vida pretentioner på Kronans allmänning hvarken kunna eller böra uppstå, när hvart Nybygge blir rörlagdt, och en Åbo icke får bruka några ägor utom Hemmanets gränsor.

Lappmarken synes endast vara danad till Boskaps-skötsel och Bergshandtering.

Om den allvise Skaparen danat större delen af Svea Rikes Provinser, att frambringa Säd och Frukt till menniskors föda, så synas dessa Lappländer egentligen vara danade till Boskaps-afvel och skötsel samt för Bergverk och Fabriker, emedan Mineral-Riket i synnerhet lemnar ämnen till alla sorter hela och halfva Metaller *), af hvilkas förädling och tillgodogörande uppkomma många näringsgrenar, hvarigenom Riket kan tillskyndas en oändlig vinst medelst exporternes förökande och införselns förminskande af sådane varor som här kunna tillverkas; men allt ligger ännu i sin linda till dess landet blifver odladt och befolkadt. Emedlertid nedföras af de få Inbyggare här äro, till Piteå och Skellefteå, Talg, Hudar, Skinnvaror, Ull, Smör, Ost, insaltad och torr Fisk, Fågel samt Tjära m. m., och hvad skulle man icke hafva att förvänta af dessa varor härifrån, när orten blir mera bebodd och odlad?

Om Sjö-transport och Landsvägar i Piteå Lappmark.

För transportens lättande af Ortens produkter, vore förmånligt om en Elf i

*) Herr Nath. Fjellströms Dissert. De cultura Mineralium in Lapponia 1770.

hvar Lappmark kunde göras segelbar, men innan sådant, som ankommer på en längre tids utdrägt, låter sig göra, blifver högst nödvändigt, att anlägga Landsvägar, hvilket det nu ringa antal af Invånare ej, utan Kongl. Maj:ts och Kronans biträde, kunnat åstadkomma, men väl sedermera underhålla. Allt intill 1658, då Nasa Silfververk under ofreden blef förstördt och uppbrändt af Danskarne, var Landsväg genom Piteå Lappmark så väl till Piteå Stad som till Skellefteå ifrån Silfververket, hvilka vägar, sedan orten endast beboddes af Lappar, ej blifvit underhållne, utan igenvexte med Skog, dock kunde den ena till Skellefteå, med Kongl. Maj:ts Nådiga tillstånd, genom 8 veckors arbete på 2 eller 3 Somrar, af ett Kompani Vesterbottningar lätt vara iståndsatt, först till Arfvedsjauers kyrka, och sedan till Storafvaviken åt Arieploug.

Bytesplatser och Post-Kontor.

När Landet blifver mera bebodt, lär nödvändigheten fordra anläggning af en Köping och PostKontor midti hvar Lappmark, att Invånarne på ett närmare håll än 30 mil må kunna förbyta sina mot andra nödvändighets varor af Spannmål och Salt m. m., och der någon rörelse är, der kan man ej vara utan brefvexling, hvilken här vid Nasa Silfververk för närvarande måste underhållas med 10 R:dr

utgift för hvart postbud ned till Skelleftea, hvilket kunde genom Kongl. Maj:ts Nådigste befallning till Landshöfdingen lättas genom Krono-Nybyggare som förde honom opp och ned en gång i månaden.

Kronans Inkomst af Lappmarken.

Efter Herr Tunelds uppgift bestiger Kronans Inkomst af Lappmarkerna ej högre än till 3490 Daler Silfvermynt, men deremot utgifterna till Prester och Skolmästare m.m. till 14,142 Dr. S:mt. Hvad blir det icke för en skillnad i Inkomsterna, om en stadgad ränta af hvart fjerdedels hemman blifver 10 Lis:pd Smör, antingen in natura eller efter markegången, hvilken årligen ökas i samma mån som orten blir odlad, och när Landet blir befolkadt, kunde i ofredstider en Armé af 6 till 10,000 Man skidlöpare uppställas mot våra närmaste grannar. Om vår allernådigste Konung lägger grunden till allt detta, som härflyter af dessa Länders upphjelpande, så blir det ett storverk, som kan sättas i jemförelse med de största Konungars som setat på Svenska Thronen. I Ryssland och Danmark utgöra Lapparne sin skatt i allahanda skogsdjurs skinn in natura; men här gifva de allenast en liten skatt för friheten att beta vissa fjälltrakter. Månne det icke vore förmånligare, att hvar Lapp som hade Renar, gaf en hud efter en brun

Ren (Ren-Oxe) in natura för hvar 100:de Ren han innehade? Skatten blef då mångdubblad, helst man förmodar öfver 15,000 Renar finnas i Lappmarkerne, hvilket samma Konungens Ombud kunde reglera, och fördela betesplatserna på Allmänningarna Lapparne emellan, på det de ej må intaga några trakter som vore tjenliga till odling.

Olägenheter att Lapp-Allmogen ej kunna tala Svenska.

Svenska Språket har efter Skolarnes anläggning och Lapparnes undervisning bordt på 60 à 70 år vara hos dem mera bekant än det verkligen är, emedan Skolmästarnes skyldighet varit, att lära barnen så väl Lappska som Svenska *), hvilket sednare tyckes blifvit uraktlåtit, så vida knappt en ibland 100:de kan tala Svenska, hvarföre de borde allvarligen tillhållas att lära dem Svenskan, och hvarom de sjelfve nog mera skulle beflita sig, om de, som efter 1798 äro födde och hädanefter födas, ej finge gifta sig förrän de kunde sin Christendom på Svenska; då behöfde predikningar om 30 à 40 år härefter ej hållas på annat Språk än Svenska; men nu hållas de på begge språken. En Domare, som ej kan Lappska, dependerar helt och hållet af den, som tolkar parter och vittnens utsago, så att hela

*) Ecclesiastique Verk sid. 399.

Domslutet beror på Tolkarens ärlighet, hvilket är vådligt nog, då det blir fråga om ära och lif. Det kan icke vara svårare för en Lapp att lära Svenska, än för Finnarne i Näs, Mora och Ornsa Finnmarker i Dalarne, som alla kunna vårt Språk, fast de tala sins emellan en bruten Finska. Dalkarlen bibehåller äfven sitt gamla språk inom sig, dock mycket bortblandadt, emot hvad det var då Dala-Lagen i 15:de seklet utgafs, men kan likväl tala ren Svenska, och på samma sätt blifver förhållandet med Lappen i längden. Allt hvad denna Ort vidare rör, blifver väl vår nådige och högt upplyste Konung i underdånighet föredragit af dem, som blifva ombetrodde att handhafva odlingen i hvarje Lappmark.

Adolphsström den 27 September 1804.

G. B. Staël v. Holstein.

Likheten med Originalet intygas af

Lud. Neijber
Fält - Sekreterare.

Uppå Herr Major Georg Bogislaus Staël von Holsteins begäran om intyg huru jag funnit Piteå Lappmark, som hör under Nasa Fjälls Silfververk, tjenlig till odling eller icke, får jag härmed afgifva mina tankar deröfver. Att jag med Allmänheten äfven varit af den fördom, att Lappmarken vore alldeles otjenlig till odling, innan jag besökte nämde Lappmark, som skedde under min 10:åriga Direktörs-tid för samma Verk 2:ne gånger Sommartiden till Adolphströms Hytta och Nasa Fjälls Silfvergrufvor; men derefter bekom jag en motsatt öfvertygelse, emedan jordmånen der som annorstädes är tjenlig till odling, samt mer och mindre fruktgifvande; detta styrkes af de många Nybyggare som blifvit anlagde och äro besutne, åtminstone voro de det under min tid. De stora kärr och måssar, som i denna Lappmark finnas, hafva mest fin sandblandad lera och en del grus till grund, allt tjenlig till odling för gräs- säds- och träd-växter, hvilket sednare äfven är för Silfververket högst nödigt och nyttigt. Bolaget insåg fördelen af dessa kärrs odling och gjorde väl dermed början; men kunde ej fortsätta i stort för bristande medel i Kassan. Så länge kärr och mås-

sar äro i deras naturliga tillstånd, hysa de stark käla och syra, som hindra allt slags vext; genom utdikning försvinner detta hindret och genom odling bringas sådana Fält till fruktbarhet, som erfarenheten besannat. Att jorden i Lappmarken icke är kraftlös, styrkes deraf, att Boskapen derstädes trifves väl och kor gifva der kraftigare mjölk och smör, än någor annorstädes i Riket. Vid Adolphström, som är 7 mil nedanföre Nasafjälls Grufvor, produceras kryddgårdsvexter. Utan applicerad följd påminner jag mig, att Hyttmästaren Carl Lestadius, som än torde lefva, utsådde på 70:talet vid Adolphström en göppen VinterRåg och skördade deraf 20 kappar strid Säd. Detta nämnes ej i afseende att förhärliga jordmånen i Lappmarken, utan endast att styrka min öfvertygelse att den är odlingsbar, ehuru belägen uti kallt luftstreck, som ock genom odling blir mildradt.

Göteborg den 18 November 1807.

J. F. Carpelan.

Änskönt Arjeplougs Socken i Piteå Lappmark torde inom sin ansenliga vidd innehålla flera sterila trakter än andra under Vesterbottens Län hörande Lappmarks Socknar, vore det dock, efter min öfvertygelse, en orimlig tanke, att inga ytterligare uppodlings-försök skulle der löna mödan; fastmera synas der många ställen genom odling kunna blifva för åboer förmånligare än de i denna Socken anlagda Nybyggen, som jag sett under den tid jag der vistats; utom det, att äfven dessa, under skickliga och förfarna Landtbrukares händer, skulle ansenligen kunna förbättras. Att ju ganska många af de i Socknen befintliga och nästan oräkneliga myror och kärr skulle genom utdikning och odling kunna förvandlas till goda ängar, har jag så mycket mindre anledning att tvifla, som en god äng nära intill Skolhusen således tillkommit, i framl. Skolmästaren Erik Fjellströms tid, af en till beskaffenheten mycket sämre myra än ganska många af de ännu ouppodlade, hvilkens låga läge äfven hindrat en fullkomlig utdikning. Att Åkerbruket, i dess nuvarande tillstånd i denna Socken, finnes mindre lönande, för den vanligen nog tidigt infallande kölden, hvarföre der

oftast omogen säd inbergas, är en sak som, utan tvifvel, skulle åtminstone ansenligt afhjelpas, om de talrika kärren och myrorna blefve utdikade, och åkerbruket med erforderlig insigt, samt större drift och förmåga än härtills, idkadt. Genom uppodling skulle således Socknen kunna vinna en ansenlig tillökning af Inbyggare, hvilka af Åkerbruk och Boskapsskötsel skulle der kunna nära sig lika med många som bebo det nedra landet, neml. Vesterbotten. Att Potäters plantering der i synnerhet lönar sig, känner jag af egna dermed gjorda försök.

Detta är hvad jag om Arjeploug kunnat intyga, efter den kännedom jag kunnat vinna om denna Socken, hvarest jag blifvit född och uppfödd, samt i längre tid förestått en Skolmästare-syssla.

Löfånger den 2 November 1807.

Em. Öhrling.
Prost och Kyrkoherde.
(L. S.)

Utdrag af Domboken, hållen å Laga Tinget med Arjeplougs Lappmarks Tingslag den 2 Februari år 1808.

§. 3.

S. D. Lät Majoren Välborne Herr Georg Bogislaus Staël von Holstein, genom Hyttmästaren Abraham Carlberg, anhålla att få edligen låta afhöra vittnen till upplysande af jordmånen samt bottnen eller grunden i Myrorna så väl vid Kaskers Nybygge, som vid Gustafsfäldts och Nasafjälls Silfververk, för att utreda olikhet i den Beskrifning, som på Kongl. Maj:ts Nådigste befallning efter Kongl. Maj:ts Befallningshafvandes i Länet förordnande, efter sistförflutna sommar verkställd besigtning, Landskamereraren, Fältkamereraren Välborne Herr Gustaf Esaias Winblad von Walter derom utgifvit; Inlemnades ett så lydande skrifteligt vittnesbetyg:

Hos Majoren Välborne Herr Staël von Holstein hafva undertecknade, tillika med flera af våra Landsmän, förrättat arbete vid Kaskers Nybygge i Arjeplougs Socken och Piteå Lappmark, hvarest vi under 1583 famnars dikning igenom myrorna denne Sommar funnit jordmånen

öfverst bestå af en svartaktig myrdy, och på de ställen vi efter $1\frac{1}{2}$ alnars djup kommit igenom densamma, har en fin sandblandad lera vidtagit uti sjelfva myrorne, men i afloppsdikena, som gå igenom stenbackar, har jordmånen bestått af grof sten och grus. Om stenbotten under den sandblandade leran på mer eller mindre djup vidtager, är oss alldeles obekant. Af sådan beskaffenhet äro äfven de utdikade myrorna vid Adolphsströms Silfververk. Dylika myrtrakter som desse hafva vi odlat i vår hemort, på hvilka vi skördat både säd och gräs sedan myrdyn blifvit blandad med sand eller sandmylla och gödsel, hvilket allt vi på begäran intyga med edelig förpligtelse om sannfärdigheten häraf. Kasker d. 17 Okt. 1807.

Back Bomärke. Per Jonsson Lång Bomärke.
i Hjortnäs Anders Ersson
i Torsberg
och Leksands Socken i Dalarne.

Som upplästes; hvarefter begärtes att de betyget undertecknade Dagsverkskarlar vid Adolphsströms och Gustafsfälts Silfververk måtte i förenämde omständigheter få vittnesmål afgifva; men emedan ofvanberörde undersökning skett efter Kongl. Maj:ts Nådigste förordnande och det äskade vittnesförhöret skulle leda till klander å berörde Embetsmanna förrättning;

ty anser Härads-Rätten sig icke tillständigt, att Herr Majorens förenämde ansökning bifalla; som afsades.

År och Dag förr skrefne.

På Härads-Rättens Vägnar

Zachr. Dahl.

E. HANSSONS
BOKBINDERI
LUND

